

Årsrapport 2014:

FORSKNINGSAVDELINGEN

Driftsåret 2014 har som de foregående vært et aktivt og produktivt år for forskningsavdelingen. Flere av de store prosjektene er videreført, og enkelte har vært under planlegging.

Som det framgår av publikasjonslisten, har medarbeiderne i forskningsavdelingen bidratt med flere internasjonale publikasjoner i bok-, artikkel- og kapittelform. Blant annet ble boka om «Adolescent mental health – Prevention and Intervention» (Terje Ogden og Kristine Amlund Hagen) publisert internasjonalt på Routledge forlag.

Det har vært høy aktivitet når det gjelder bidrag på internasjonale og nasjonale forsknings- og fagkonferanser, og forskere fra Atferdssenteret holdt innlegg blant annet på SPR (Society for Prevention Research)- og SRCD (Society for Research on Child Development)-konferansene. Forskningsavdelingen bidro med flere temaer på Atferdssenterets årlige fagkonferanse i Oslo. Avdelingen arrangerte også i 2014 to interne forskerseminarer (Son og Göteborg), som etter etablert mønster besto av presentasjon, gjennomgang og vurdering av forskningsprosjektet og publikasjoner.

Det kan også være verdt å nevne at Atferdssenteret i april ble invitert av the Institute of Medicine og National Research Council i USA til å bidra på en workshop med tittelen: *Strategies for scaling effective family-focused preventive interventions to promote children's cognitive, affective, and behavioral health*. Arrangementet gikk over to dager i Washington og fokuserte på utfordringer og løsninger i arbeidet med å implementere familierettete forebyggingsprogrammer i stor skala. Atferdssenteret var det eneste forskningsmiljøet utenfor USA som var invitert, basert på erfaringene med og publikasjonene om den nasjonale implementeringen av PMTO og TIBIR.

I evalueringsprosjektet *Tidlig innsats for barn i risiko* (TIBIR) er resultatartikkelen om sosial ferdighetsopplæring publisert, og datainnsamlingen knyttet til konsultasjonsmodellen for lærere og førskolelærere pågår. Et forskningsprosjekt knyttet til evalueringen av Funksjonell Familieterapi (FFT) har pågått i 2014, men både i dette og i TIBIR-prosjektet har tilgangen på saker vært mindre enn forventet. Datainnsamlingen for begge prosjektene vil derfor fortsette i 2015. Begge prosjektene har i løpet av 2014 hatt en omfattende formidlingsvirksomhet, både for å orientere om metodene og for å styrke rekrutteringen av saker til evalueringsstudiene.

Forskningen knyttet til skolemodellen PALS er under arbeid. Gjennom året har data blitt analysert, og den første artikkelen om undersøkelsens design er publisert. Artikkelen om hovedresultatene er sendt til vurdering, og flere er under arbeid. I tilknytning til PALS-prosjektet har forskningsavdelingen bidratt i boken om «Positiv læringsstøtte» (Universitetsforlaget).

Det longitudinelle prosjektet *Barns sosiale utvikling*, delfinansiert av Norges forskningsråd (NFR-programmene VAM og Utdanning 2020), har blitt videreført i samsvar med tidsplanen, og flere publikasjoner er notert. En av post doc.-stipendiatene på VAM har mottatt utenlandsstipend fra Forskningsrådet for et opphold ved University of London. Det er også grunn til å trekke fram Kristin Nordahls doktoravhandling: *Early father-child interaction in a father-friendly context: Gender differences, child outcomes, and predictive factors related to fathers' parenting behaviors with one-year-olds*. Denne formidler kunnskap om tidlig samhandling mellom far og barn gjennom fedres observerte atferd i samspill med sine ettåringer. Resultatene viser at både tid til samvær og kvalitet i samhandlingen har betydning når man skal forstå fedres rolle for barns sosiale utvikling. Fedre med gutter var

mer positivt engasjerte i samhandlingen enn fedre med jenter, og de var også mer positivt engasjerte enn det mødre med gutter var.

Høsten 2014 har videre gått med til planlegging av utprøving og evaluering av den multimodale behandlingsmodellen MATCH i samarbeid med utviklingsavdelingene for barn og ungdom. Det er laget en forskningsprotokoll for en randomisert kontrollert evalueringstudie som skal gjennomføres i samarbeid med programutvikleren John Weisz, professor ved Harvard University. Høstens planleggingsarbeid har videre omfattet det nye delprosjektet i *Barns sosiale utvikling*, registerstudien som omfatter PALS og prosjektet knyttet til evalueringen av DU-prosjektet (depresjonsmestring for ungdom).

Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR)

Forskningen knyttet til prosjektet *Tidlig innsats for barn i risiko* (TIBIR) har nå evaluert tre av modulene: Rådgivning til foreldre (Kjøbli og Ogden, 2012), PMTO som gruppetiltak (Kjøbli, Hukkelberg og Ogden, 2012) og sosial ferdighetstrening (Kjøbli og Ogden, 2014). Det har blitt gjennomført en randomisert studie av hver intervensjonsmodul med unntak av konsultasjonsmodulen for ansatte i barnehage og skole. Arbeidet med evalueringstudien av konsultasjonsmodellen er påbegynt og vil bli gjennomført i løpet av 2015–2016.

Forskningsprosjektet TIBIR har vært gjennomført i samarbeid med Trondheim kommune, Sola kommune, Larvik kommune, Lørenskog kommune, Harstad kommune, Kristiansand kommune, Haugesund kommune, Nesodden kommune, Eidsvoll kommune, samt bydelene Grorud og Østensjø i Oslo. Truls Tømmerås ble ansatt som stipendiat for å analysere modererende og medierende faktorer i TIBIR-modulene. Som en del av stipendiatstillingen (25 %) har han også ansvar for å sikre datainnsamlingene til evalueringstudien av konsultasjonsmodulen.

MATCH

Det forberedes en evaluering av MATCH i Norge, i samarbeid med John Weisz, professor ved Harvard universitet; *Pilotering av Modular Approach to Therapy for Children (MATCH)*. Det har blitt etablert en arbeidsgruppe bestående av tre fagpersoner fra Atferdssenteret (Synne Løvdahl Fuglesang, John Kjøbli og Hanne Laland) for å innføre og evaluere MATCH i Norge. Dette er en såkalt modulær intervensjon som skreddersyr og kombinerer komponenter fra fire ulike evidensbaserte intervensjoner – én rettet mot atferdsvansker, én mot angst, én mot depresjon og én mot traumer – ut fra barnas behov og utfordringer. MATCH har vist seg å ha god effekt både på internaliserte og eksternaliserte problemer i et utvalg barn i alderen 6 til 13 år, med ulik grad av komorbide lidelser. Arbeidsgruppen er i gang med å gjennomføre arbeidet knyttet til å implementere og tilpasse den kliniske manualen til norske forhold, samt det forskningsmessige arbeidet knyttet til å prøve ut og evaluere MATCH i Norge.

Positiv atferdsstøtte i skolen – en longitudinell evaluerings- og utviklingsstudie

Forskningsprosjektet *Positiv atferdsstøtte i skolen* pågår kontinuerlig og ledes av Mari-Anne Sørli, med Asgeir Olseth og Thormod Idsøe som medarbeidere. PALS evaluerer skoleomfattende forebygging av atferds- og mestringsproblemer i skolen, samt problemløsende innsatser for elever med eller i risiko for utvikling av mer alvorlige problemer. Datainnsamlingen er nå avsluttet, og i 2014 er det arbeidet med klargjøring og sammenkopling av datafiler, dataanalyser og formidling av resultater. Studien bygger på et forsterket «experimental non-equivalent cluster group»-design (NEC) med to intervensjonsgrupper (PALS og PALS Lavdose) og én kontrollgruppe («Practice as usual», PAU), innbefattet 65 skoler over hele landet. Data er innhentet via spørreskjema, i seks runder over fire påfølgende skoleår, fra rektor, ansatte, kontaktlærere, elever på 4.–7. trinn og fra et utvalg på 30 prosent av foreldrene.

I 2014 har evalueringen av PALS-modellen hatt fokus på endringer i lærerrapportert omfang av problematferd i klasserom og på fellesområder, endringer i klassemiljøets kvalitet, de ansattes individuelle og kollektive mestringsopplevelse og undervisningspraksis, samt på høyrisikoelevens utbytte av PALS. På samtlige områder viser analysene en klart mer positiv utvikling i PALS-skolene enn i kontrollskolene. Effektene varierer fra relativt små til store – og varierer i noen grad med elevkjennetegn, skolekjennetegn og implementeringskvalitet.

To artikler fra studien er publisert i 2014, mens én er til fagfellevurdering og ytterligere to under utskriving. I 2014 ble det for øvrig på initiativ fra Atferdssenteret, planlagt, søkt om og innvilget midler fra Norges forskningsråd (FINNUT-programmet) til igangsetting av en omfattende registerstudie med fokus på potensielle langtidseffekter av PALS-modellen og Olweus-programmet. Den planlagte treårige studien (2015–2018) er et samarbeid mellom Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning (prosjektledelse), Statistisk sentralbyrå, Atferdssenteret, Universitetet i Oslo og Uni Research i Bergen.

Evalueringen av Funksjonell familierterapi

Evalueringen av Funksjonell familierterapi (FFT) ble igangsatt i mai 2013, og innsamling av data startet i Region Vest (Stavanger), Region Sør (Skien) og i Region Midt-Norge (Trondheim). I mai 2014 startet innsamling i Region Øst (Bærum). I Barne-, ungdoms- og familieetats (Bufetat) Region Vest, Øst og Sør tilbys FFT som en del av det statlige barnevernet, mens det i Bærum kommune er en del av det kommunale tjenestetilbudet.

I studien vil cirka 200 familier med ungdom i alderen 11 til 18 år der ungdommen har, eller er i ferd med å utvikle, atferdsvansker inkluderes. Familier som blir henvist gjennom det kommunale barnevernet til Bufetats fagteam, vil få anledning til å delta. Designet er en kombinasjon av en randomisert, kontrollert effektivitetsstudie og et prosessutfall design. Ved deltakelse blir familier tilfeldig fordelt mellom et tilbud om FFT-behandling og en sammenlikningsgruppe.

Framdriften av studien har vært noe forsinket på grunn av manglende henvisning av saker til evalueringsstudien. I april 2014 ble det derfor iverksatt et tiltak for å få flere familier inn i studien. Mens behandlingsbetingelsene tidligere besto av FFT eller henvisning til Familievernet, ble det nå utvidet til å gjelde tilbudet som de ellers ville ha mottatt i regi av statlig eller kommunal barnevernstjeneste. I praksis betyr det at en stor andel av familiene i sammenlikningsgruppen, vil få MST i Region Øst og Vest, mens noen fortsatt vil motta tiltak i familievernet. I Bærum kommune, hvor FFT blir tilbudt gjennom den kommunale barnevernstjenesten, vil sammenlikningsgruppen primært være et tiltak i avdeling 'Tiltak'.

Måletidspunkt er før behandlingsstart (T1), seks måneder etter behandlingsstart (T2) og ved oppfølging 18 måneder etter behandlingsstart (T3). Fra og med desember 2014 ble FFT-teamet i Sør lagt ned, så fra den regionen kommer det ikke lengre inn familier til studien.

Det benyttes et multi-informant design. Terapeutisk allianse, prosesser i terapi, opplevd støtte og behandlingsintegritet måles/undersøkes månedlig mellom T1 og T2 gjennom telefonintervju med primæromsorgsgiver og ungdom.

Informantene er ungdommene selv, deres terapeuter, veiledere, foresatte og lærere. Til sammen har 69 familier takket ja til å være med i studien, og disse er tilfeldig fordelt på behandlingsbetingelsene og testet ved oppstart. Mange av dem er godt i gang med de månedlige telefonintervjuene. De første familiene har også blitt testet seks måneder etter behandlingsstart (T2), og i oktober ble den første familien kontaktet ved T3.

Barns sosiale utvikling (BONDS)

Gjennom det longitudinelle utviklingsprosjektet *Barns sosiale utvikling* (engelsk akronym BONDS) har vi fulgt ca. 1100 barn og deres familier med tette datainnsamlinger fra barna var 6 måneder

fram til de går i 2. klasse. Hensikten med prosjektet er å studere hvordan sosial kompetanse og atferdsproblemer utvikler seg over denne perioden, og undersøke hvilken betydning ulike kjennetegn knyttet til barnet selv, forhold i familien, bruk av barnehage og tidlige skole-erfaringer har for sosial og akademisk utvikling og tilpasning. Familiene ble rekruttert i 2006–2008 fra helsestasjoner i Buskerud fylke (Drammen) og Telemark fylke (Skien, Porsgrunn, Bamble og Tinn), og omfatter tre fødselskohorter.

Finansiering. Datainnsamling i forbindelse med overgangen fra barnehage til skole samt barnas to første skoleår er muliggjort gjennom to bevilgninger fra Norges forskningsråd knyttet til følgende rammeprogrammer: (1) VAM-programmet (Velferd, arbeidsliv og migrasjon) med delprosjektet *Eksklusjon og inklusjon i overgangen til skolen*; og (2) Utdanning 2020 med delprosjektet *Betydningen av barnehage og hjemmemiljø for læring og sosial tilpasning i overgangen til skolen og i tidlig skolealder*. I 2014 fikk prosjektet en ytterligere bevilgning fra Forskningsrådet knyttet til rammeprogrammet for forskning og innovasjon i utdanningssektoren (FINNUT) med delprosjektet *Betydningen av kognitiv og sosial stimulering i familien og barnehagen for skoleprestasjoner i 1. klasse*. Denne siste bevilgningen muliggjør blant annet koding og analysering av allerede innsamlete data samt finansiering av nasjonale og internasjonale forskere som skal arbeide med problemstillinger knyttet til delprosjektet. Per dato har vi midler til å følge barna gjennom 2. klasse. I løpet av 2015 vil det bli søkt om ytterligere finansiering til å videreføre datainnsamlingen. Forskningsrådet har også gitt støtte til at vi fra januar 2014 har kunnet engasjere Eric Dearing (ved Boston College) i en 20 % stilling over fire år.

Datainnsamling og aktiviteter i 2014. Brorparten av all datainnsamling som til nå er planlagt i prosjektet, var fullført ved utgangen av 2014. Dette inkluderer all informasjon som er samlet inn fra de omtrent 130 deltakende barnehagene. Den pågående datainnsamlingen med familiene og lærerne ved 1. og 2. klassetrinn følger skoleåret og går som planlagt. I alt 9 intervjuere har vært engasjerte i datainnsamlingen. De eldste barna i prosjektet (kohort 1) startet i tredje klasse høsten 2014, mens de yngste (kohort 3) samtidig begynte i første klasse. Prosjektet har fortsatt en gjennomgående god deltakelse og et begrenset frafall, og har i stor grad klart å opprettholde den høye kvaliteten på datamaterialet som samles inn. Arbeidet med videreutvikling av eksisterende databaser og kvalitetssikring og klargjøring av innsamlet data har vært en prioritert oppgave gjennom 2014. Som ledd i tilbakeføring av informasjon og kunnskap fra prosjektet til deltakere og brukere er det i løpet av 2014 produsert to trykte nyhetsbrev og formidlet ulike aktiviteter på prosjektets hjemmeside. Det er videre gjennomført to fagdager om sosial kompetanse i skolen for lærere fra 1. klassetrinn. Det er produsert internasjonale og nasjonale forskningsartikler i tidsskrifter med fagfellevurdering, samt én rapport på bestilling av Utdanningsdirektoratet. I 2014 ble den første doktorgraden, basert på data fra prosjektet, fullført.

Forskningsteamet 2014. Forskningsteamet knyttet til *Barns sosiale utvikling* i 2014 har bestått av Görel Eriksson Bringedal (forskningskonsulent), Ane Nærde (forsker), Henrik Daae Zachrisson (forsker), Harald Janson (forsker 40 %), Eric Dearing (forsker 20 %), Agathe Backer-Grøndahl (ph.d.-stipendiat), Kristin Nordahl (ph.d.-stipendiat), Imac Zambrana (post doc.), Martina Gere (post doc.) og Terje Ogden (prosjektleder). Også logistikkteamet inngår i prosjektgruppen. Eric Dearing fra Boston College, USA, har likeledes hatt tilknytning til forskningsteamet gjennom midler fra Norges forskningsråd. Gjennom delprosjektet *Betydningen av barnehage og hjemmemiljø for læring og sosial tilpasning i overgangen til skolen og i tidlig skolealder* samarbeider teamet også med Thomas Moser (forsker) og Hilde Dehnæs Hogsnes (ph.d.-stipendiat) ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold.

Noen utvalgte resultater. I delprosjektet *Eksklusjon og inklusjon i overgangen til skolen* studeres barns evne til selvregulering. Det å kunne kontrollere atferd, oppmerksomhet og følelser på en hensiktsmessig måte har vist seg å ha stor betydning for barns sosiale og faglige fungering både i

barnehagen og på skolen. Barns selvregulering har også sammenheng med mange utfall i ungdoms- og voksenalder, så som helse, utdanningsløp og kriminalitet. Videre ble betydningen av fedres sensitivitet undersøkt da barna var ett år, og bruk av barnehage ved to og tre år, og for barnas evne til selvregulering da de var fire år gamle. Foreløpige resultater viser at fedrenes sensitivitet har betydning for fireåringenes evne til å vise selvregulering under en vente-oppgave («gift delay»). Det er imidlertid barnas selvregulering ved to-årsalderen som har mest å si for deres evne til selvregulering når de er fire.

Videre er forløpet av fysisk aggresjon undersøkt, som det å slå, sparke, dytte og bite, blant barn fra åtte måneders alder og fram til 26 måneder. De fleste barn benytter noe fysisk aggresjon i løpet av sine første leveår, men lærer med økende alder alternative strategier for å løse konflikter og for å få utløp for frustrasjon. Noen barn vil imidlertid ha et vedvarende høyt aggresjonsnivå – noe som utgjør en risikofaktor for å fungere dårlig både sosialt og faglig. Resultatene viser at den typiske utviklingen innebærer en topp i bruken av fysisk aggresjon når barna er mellom 20 og 22 måneder gamle, og at denne type atferd deretter avtar.

I den kvalitative delen av prosjektet, som gjennomføres ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold, er det fokusert på barns egne opplevelser av overgangen fra barnehage til skole og SFO. Resultatene fra dette doktorgradsarbeidet viser at barn opplever både kontinuitet og diskontinuitet i overgangene, og at det er en særlig utfordrende oppgave å sikre kommunikasjonsmessig kontinuitet. Denne type kontinuitet er samtidig avgjørende for barns medvirkning og opplevelse av kontinuitet i overgangen.

Logistikkteamet

Forskningsavdelingens logistikkteam har i 2014 vært involvert i flere prosjekter i forskjellige faser. Teamets medlemmer har vært involvert i drift av prosjektene *Funksjonell familierapi* og konsultasjonsmodellen i *Tidlig innsats for barn i risiko*, og bistått i planleggingen av effektevalueringen av *MATCH*. I studien *Barns sosiale utvikling* har fokus vært på datainnsamling fra lærere og foreldre til barn i første og andre klasse for to av studiens kohorter. I tillegg har det vært innhentet nye samtykker for å kunne følge barna videre inn i skolen og hente inn data om leseferdigheter i 1. til 3. klasse. Mikrososial koding av treårs videoobservasjoner er ferdigstilt i løpet av våren, og opplæring av kodere i globale skåringsverktøy for to- og treåringer ble gjort ferdig før årsskiftet.

Oppgaver som opplæring og oppfølging av datainnsamlere; drift, vedlikehold og videreutvikling av databaser og datainnsamlingsverktøy; samt kontroll og registrering av innkomne data har vært en kontinuerlig del av teamets drift. I tillegg til nye og pågående datainnsamlinger har teamets medlemmer arbeidet med bearbeiding og klargjøring av forskningsdata for analyse i studiene *Barns sosiale utvikling*, *Positiv atferdsstøtte i skolen* og effektevalueringen av *Multifunc* (eksternt oppdrag). Logistikkteamet har også vært involvert i arbeidet med datasikkerhetsrutiner og internkontroll for forskningsaktiviteten ved senteret. Logteamet startet i løpet av høsten et samarbeid med RBUP Øst og Sør om fagutvikling på forskningslogistikk. Dette samarbeidet skal videreføres i 2015.

Logistikkteamet har i 2014 bestått av Kristin Nordahl (leder og observasjonsdata-ansvarlig), Asgeir Røyrihus Olseth (forskningskonsulent), Görel Eriksson Bringedal (forskningskonsulent), Sivarajan Rajah (forskningsmedarbeider), Truls Tømmerås (ph.d.-kandidat og ansvarlig for arbeidet med konsultasjonsmodellen i *Tidlig innsats for barn i risiko*) og Janne Drage (vikar for Truls Tømmerås i TIBIR-studien og telefonintervjuer i FFT-studien). Data manager Bjørn Arild Kristiansen har vært i permisjon i 2014. I tillegg til de faste medlemmene, har kodetrener Teresa Montero vært tilknyttet logistikkteamet første halvår. For å løse arbeidsoppgaver som innhenting, skanning og koding av data, har teamet benyttet seg av i alt ni timeansatte assistenter.